

Dr Małgorzata Więcko-Tułowiecka

główny specjalista w Biurze Rzecznika Ubezpieczonych

Czym są pozwy grupowe? Jakie możliwości dadzą osobom dochodzącym roszczeń z umów ubezpieczenia na życie z UFK?

W państwach członkowskich istnieje ogromna różnorodność w zakresie postępowań grupowych, w wielu państwach nie występują one wcale. W żadnym z nich postępowanie grupowe nie jest jednak tak znane i tak powszechnie stosowane jak pozwy zbiorowe w Stanach Zjednoczonych, Kanadzie czy Australii. W Europie pozwy grupowe najczęściej składane są we Francji, Hiszpanii, Niemczech oraz Austrii i dotyczą właśnie usług finansowych. Według danych Komisji Europejskiej sektor finansowy jest najbardziej zagrożony pozwami grupowymi ze wszystkich sektorów gospodarki. To w odniesieniu do tej branży określono najwięcej trudności w dochodzeniu roszczeń mających charakter naruszenia zbiorowych interesów. Choć do tej pory w Polsce nie obserwowano praktyki w tym zakresie, to jednak w ostatnich miesiącach sytuacja uległa zmianie. W związku z nieprawidłowościami, jakie zaistniały na rynku bankowo-ubezpieczeniowym dotyczącymi ubezpieczeń na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym (zob. raport Rzecznika Ubezpieczonych pt. „Ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym”), doczekaliśmy się pierwszych pozwów grupowych przeciwko ubezpieczycielom. Dnia 8 listopada 2013 r. skierowany został pozew grupowy przeciwko AEGON TU na Życie S.A., a 14 stycznia 2014 r. przeciwko Skandia Życie TU S.A.

Historia pozwów grupowych w Polsce

Postępowanie grupowe wprowadzono do polskiego systemu prawnego w 2009 r. Niewątpliwie, ten rodzaj procedury sądowej można uznać za ułatwiającą konsumentom dochodzenie roszczeń na drodze sądowej, gdyż w przypadku naruszeń, które powtórzyły się kilkakrotnie, grupie poszkodowanych osób łatwiej jest zmobilizować się do wystąpienia z powództwem przed sądem. Zgodnie z wprowadzonymi w Polsce regulacjami prawnymi, postępowaniem grupowym jest postępowanie cywilne, w którym dochodzone jest roszczenie jednego rodzaju, oparte na tej samej lub takiej samej podstawie faktycznej, dochodzone przez co najmniej 10 osób. Ustawa nie wskazuje na żadne ograniczenia przedmiotowe w odniesieniu do rodzaju spraw, które mogą być rozpoznawane w ramach postępowania

grupowego, jak również nie przewiduje ograniczeń podmiotowych. Powództwo w tym trybie może wytoczyć wyłącznie tzw. reprezentant grupy, który oprócz wszczęcia postępowania ma ponadto obowiązek zebrania grupy, obowiązek wybrania pełnomocnika czy ustalenia wynagrodzenia pełnomocnika. Wyjątkiem od tej zasady jest sytuacja, w której grupa jest reprezentowana przez powiatowego lub miejskiego rzecznika konsumentów. Brak jednak takiej kompetencji w odniesieniu do Rzecznika Ubezpieczonych. Reprezentant grupy prowadzi postępowanie w imieniu własnym, jednak na rzecz wszystkich członków grupy. Aby zabezpieczyć interesy członków grupy, przepisy przewidują możliwość zmiany reprezentanta, a także możliwość kontroli dokonywania przez niego czynności dyspozytywnych.

Pozwy grupowe złożone przeciwko ubezpieczycielom spełniają wszystkie powyższe wymogi prawne. Dotyczą grup konsumentów powyżej 100 osób. Ich roszczenia są tego samego rodzaju – są to roszczenia pieniężne, oparte są na tej samej podstawie faktycznej, jak i prawnej, dotyczą bowiem pobrania przez ubezpieczycieli wysokich opłat tzw. likwidacyjnych, wskutek czego konsumenci pozbawieni zostali znacznej części, a nawet całości środków pieniężnych wpłaconych w ramach umowy ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym. Jednak kwestia opłat likwidacyjnych była już wielokrotnie analizowana przez sądy, w tym przez Sąd Ochrony Konkurencji i Konsumentów, który uznał następujące klauzule za niedozwolone (Tabela nr 1).

Tabela nr 1

Klauzule abuzywne dotyczące opłat likwidacyjnych

Nr wpisu w rejestrze klauzul niedozwolonych	Treść niedozwolonej klauzuli	Nazwa zakładu ubezpieczeń
1749	<p>„Wartość wykupu jest to procent rezerwy matematycznej przypadającej na daną umowę główną z wyłączeniem rezerwy na świadczenie dodatkowe umowy głównej, zgodnie z poniższą tabelą:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Liczba pełnych lat polisowych, za które opłacono wszystkie składki całkowite; - Wartość wykupu jako procent rezerwy 	ING TU na Życie S.A.

matematycznej przypadającej na daną umowę główną z wyłączeniem rezerwy na świadczenie dodatkowe umowy głównej:

- a) 2 lata - 80 % wartości wykupu,
- b) 3 lata - 85 % wartości wykupu,
- c) 4 lata - 90 % wartości wykupu,
- d) 5 i więcej lat - 95 % wartości wykupu.

Wysokość wartości wykupu oblicza się według stanu rezerwy matematycznej przypadającej na umowę główną z wyłączeniem rezerwy na świadczenie dodatkowe umowy głównej, na wcześniejszy z dni (dalej: dzień wartości wykupu):

- a) dzień następujący po ostatnim dniu opłaconego okresu, tj. termin płatności składki całkowitej najdawniej wymagalnej
albo
- b) dzień rozwiązania lub wygaśnięcia umowy głównej.

Wartość wykupu, obliczona zgodnie z postanowieniami ust. 1 i 2, jest pomniejszana o sumę zaległych składek całkowitych lub powiększana o część opłaconej składki całkowitej należnej za okres, w jakim Ubezpieczyciel nie będzie udzielał ochrony ubezpieczeniowej.

Gdy składka za umowę główną została opłacona jednorazowo, Ubezpieczający nabywa prawo do wypłaty wartości wykupu dnia następnego, licząc od dnia rozpoczęcia odpowiedzialności. Wartość wykupu stanowi wtedy 95 % rezerwy matematycznej z wyłączeniem rezerwy na świadczenie

	<p>dodatkowe umowy głównej, przypadającej na daną umowę główną w dniu rozwiązania umowy głównej.</p> <p>Jeżeli dzień wartości wykupu przypada po przekształceniu umowy ubezpieczenia w ubezpieczenie bezskładkowe, to wartość wykupu stanowi 95 % rezerwy matematycznej z wyłączeniem rezerwy na świadczenie dodatkowe umowy głównej”</p>	
2161	<p>„Opłata likwidacyjna (koszt wykupu środków zgromadzonych na ORJU składek regularnych) – przy dokonaniu całkowitego lub częściowego wykupu certyfikatu ubezpieczeniowego – 100% jeżeli składki regularne były łącznie opłacane krócej niż 1 rok”</p>	<p>UNIQA Towarzystwo Ubezpieczeń na Życie S.A.</p>
3834	<p>„Opłata likwidacyjna jest pobierana w wysokości wskazanej w tabeli poniższej: Rok Polisowy, w którym jest pobierana opłata likwidacyjna od środków wypłacanych z Subkonta Składek Regularnych</p> <p>1 2 3 4 5 6 7 8 9 10</p> <p>Wysokość opłaty likwidacyjnej stanowiąca procent środków wypłacanych z Subkonta Składek Regularnych:</p>	<p>AEGON TU na Życie S.A.</p>

	<p>99%</p> <p>99%</p> <p>80%</p> <p>70%</p> <p>60%</p> <p>50%</p> <p>40%</p> <p>30%</p> <p>20%</p> <p>10%”</p>	
4631	<p>„W razie odstąpienia od umowy Ubezpieczenia Towarzystwo zwraca Ubezpieczającemu Wartość Rachunku Ubezpieczającego, ustaloną według wyceny Jednostek Uczestnictwa najpóźniej z dziewiątego Dnia Wyceny po dniu zaakceptowania przez Towarzystwo oświadczenia o odstąpieniu od Umowy Ubezpieczenia, zwiększoną o pobranie opłaty, wskazane w § 18 ust. 1 pkt 1-6”</p>	AEGON TU na Życie S.A.
4633	<p>„Opłata likwidacyjna pobierana jest w wysokości wskazanej w tabeli poniższej: Rok Polisowy, w którym jest pobierana opłata likwidacyjna od środków wypłacanych z Subkonta Składek Regularnych:</p> <p>1</p> <p>2</p> <p>3</p> <p>4</p> <p>5</p> <p>6</p> <p>7</p> <p>8</p> <p>9</p>	AEGON TU na Życie S.A.

	10	
	Wysokość opłaty likwidacyjnej stanowiąca procent środków wypłacanych z Subkonta Składek	
	100%	
	100%	
	80%	
	70%	
	60%	
	50%	
	40%	
	30%	
	20%	
	10%”	

Źródło: Rejestr klauzul niedozwolonych, UOKiK.

Dodatkowo, opłatę likwidacyjną stosowaną przez Nordea Polska TUnŻ S.A. zakwestionował ostatnio Sąd Najwyższy wyrokiem z dnia 18 grudnia 2013 r., (sygn. akt I CSK 149/13). Stosowana przez ubezpieczyciela klauzula na dzień opracowania niniejszej publikacji nie została jeszcze wpisana do rejestru. Zakwestionowane jednak zostało postanowienie umowne dotyczące opłaty likwidacyjnej, które nakłada na konsumenta obowiązek poniesienia - w razie wypowiedzenia umowy przed upływem 10 lat - opłaty likwidacyjnej pochłaniającej wszystkie środki zgromadzone na jego rachunku podstawowym, jeśli wypowiedzenie umowy następuje w ciągu dwóch pierwszych lat trwania umowy oraz znaczną ich część w następnych latach i to bez względu na wysokość uiszczanej przez konsumenta składki oraz bez względu na wartość zgromadzonych na rachunku środków. Należy podzielić pogląd, że przejęcie przez ubezpieczyciela całości lub znacznej części tych środków w oderwaniu od rozmiaru uiszczonych przez ubezpieczającego składek rażąco narusza interes konsumenta, a nadto jest wyrazem nierówności stron tego stosunku zobowiązaniowego, kształtując prawa i obowiązki konsumenta w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami.

Na podstawie powyższych wpisów do rejestru, które zakazują stosowania opłat likwidacyjnych, można więc stwierdzić, iż liczba pozwów grupowych przeciwko ubezpieczycielom w zakresie umów ubezpieczenia na życie z UFK może niebawem wzrosnąć. Rzecznik Ubezpieczonych w 2013 r. skierował do Prezesa Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów 6 wystąpień dotyczących łącznie 50 wzorców umownych oferowanych przez AEGON TU na Życie S.A., Open Life TU S.A., TU Europa S.A. oraz AXA Życie TU S.A. Podmioty te stosują bowiem w swoich wzorcach umownych zapisy o treści tożsamej lub podobnej do postanowień uznanych za niedozwolone. Stosowanie klauzuli o zbliżonej treści do klauzuli wpisanej do rejestru, która wywołuje takie same skutki, godzi jednak tak samo w interesy konsumentów, jak stosowanie klauzuli identycznej co wpisana do rejestru i może być uznane w stosunku do innego przedsiębiorcy za praktykę naruszającą zbiorowe interesy konsumentów.

Problemy konsumentów w dochodzeniu roszczeń

Powództwa grupowe nie są nadal instrumentem diametralnie zmieniającym rzeczywistość, w jakiej żyją konsumenci. Istnieją bowiem bardzo istotne bariery w dochodzeniu roszczeń przez konsumentów, w tym w korzystaniu z sądowych procedur postępowania grupowego. Zostały one zidentyfikowane i wskazane przez Komisję Europejską już w 2008 r. i pozostają aktualne. Szczegółowa kwalifikacja znajduje się w Tabeli nr 2.

Tabela nr 2.

Problemy konsumentów w dochodzeniu roszczeń

<u>Trudności właściwe dla wszystkich dostępnych konsumentom mechanizmów dochodzenia roszczeń</u>
1. Brak wiedzy dotyczącej mechanizmu dochodzenia roszczeń pośród konsumentów, a także brak świadomości, że ich prawa zostały naruszone
2. Brak motywacji
<u>Trudności właściwe dla wszystkich sądowych mechanizmów dochodzenia roszczeń (indywidualnych oraz zbiorowych).</u>
3. Koszty procesów sądowych
4. Długość postępowania sądowego

5. Wymogi formalne
6. Złożoność postępowania sądowego
7. Koszty pozwów w sprawach konsumenckich nie podlegają ubezpieczeniu kosztów ochrony prawnej
8. Niedopuszczanie ewentualności wystąpienia nieprzewidzianych kosztów

Trudności właściwe tylko dla sądowego mechanizmu dochodzenia roszczeń zbiorowych

9. Brak dostępnego mechanizmu dochodzenia roszczeń zbiorowych
10. Ograniczona liczba instytucji, które wszczynają postępowania zbiorowe
11. Brak społecznego poparcia, a także mechanizmów finansujących pozwy zbiorowe
12. Ograniczone możliwości organizacji konsumenckich w tym zakresie
13. Brak wiedzy specjalistycznej wśród pełnomocników niezbędnej, aby podjąć działania zbiorowe
14. Brak sędziów doświadczonych w prowadzeniu postępowań zbiorowych
15. Problemy jakie instytucje składające pozew zbiorowy mają z przekazywaniem informacji poszkodowanym konsumentom
16. Problemy z dystrybucją przyznanego przez sąd odszkodowania

Trudności właściwe dla alternatywnych metod rozwiązywania sporów (ADR)

17. Brak dostępu do alternatywnych metod rozwiązywania sporów
18. Przedsiębiorcy nie należący do ADR
19. Trudności w porozumieniu się stron podczas stosowania alternatywnych metod rozwiązywania sporów wymagających wzajemnej zgody na przeprowadzenie postępowania

Specyficzne trudności występujące w sprawach międzynarodowych właściwe dla wszystkich mechanizmów dochodzenia roszczeń zbiorowych

20. Brak wiedzy o ustawodawstwie oraz tej dotyczącej funkcjonowania postępowań zbiorowych w innych krajach członkowskich
21. Rozbieżności w krajowych ustawodawstwach
22. Brak informacji o pozwach zbiorowych składanych w innych krajach członkowskich
23. Trudności w zidentyfikowaniu pozwanego w innym kraju członkowskim
24. Brak instytucji odpowiedzialnej za złożenie skargi w innym kraju członkowskim lub niemożność zebrania skarg złożonych w różnych krajach członkowskich
25. Bariera językowa, wydatki związane z podróżą oraz problemy w zapewnieniu odpowiedniego przedstawicielstwa

Źródło: Study regarding the problems faced by consumers in obtaining redress for infringements of consumer protection legislation, and the economic consequences of such problems, Final Report, Bruksela, 26.08.2008.

Tak więc mimo, że niektóre państwa członkowskie wskazują na pewne pozytywne doświadczenia w zakresie powództw grupowych szczególnie, gdy takie postępowanie spotka się z szerszym zainteresowaniem mediów, to jednak wprowadzenie instytucji pozwu grupowego nie ma znaczącego wpływu na zmianę zachowania pozywanych przedsiębiorców. Nie wszyscy oni zdają sobie bowiem sprawę z negatywnych efektów medialnych pozwów grupowych, które mają wpływ na zmniejszenie dobrej reputacji przedsiębiorcy. Dodatkowo, kwoty zasądzone w powództwach grupowych są zazwyczaj jedynie nieznaczną częścią dochodów przedsiębiorcy, jakie uzyskał on wskutek zastosowania nieprawidłowej praktyki.

Jak wynika z badań przeprowadzonych na zlecenie Komisji Europejskiej żaden z działających systemów pozwów grupowych nie spowodował do tej pory powstania nieuzasadnionych kosztów po stronie przedsiębiorcy. Tym bardziej, w żadnym z państw członkowskich powództwo grupowe nigdy nie doprowadziło do likwidacji czy upadłości dobrze prosperującej firmy. Jeżeli powództwo grupowe okazuje się bezzasadne, strona przegrywająca zwraca przedsiębiorcy koszty sądowe, co stanowi skuteczną ochronę interesów instytucji finansowych. Z kolei w przypadku wygrania sprawy przez grupę konsumentów zasądzana przez sąd kwota jest ograniczona wyłącznie do wysokości poniesionej przez konsumenta szkody, gdyż europejski system prawny nie przewiduje możliwości zasądzenia odszkodowania retorsyjnego.

Niewątpliwie więc praktyka w zakresie pozwów grupowych przeciwko ubezpieczycielom w Polsce będzie się rozwijać. Wydaje się jednak, iż główną przyczyną rozwoju tej praktyki będzie działalność kancelarii prawnych i odszkodowawczych, a nie świadomość konsumentów.